

УДК 378.046

Худенко О.М.*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито зміст поняття «розвиток індивідуального стилю професійної діяльності вчителів у системі післядипломної освіти», визначено організаційно-педагогічні умови розвитку індивідуального стилю професійної діяльності вчителів гуманітарних дисциплін у системі післядипломної освіти, а саме: стимулювання особистісного й професійного саморозвитку вчителів гуманітарних дисциплін; інтеграція курсової, міжкурсової підготовки та самоосвітньої діяльності педагогів-гуманітаріїв щодо розвитку стилю; науково-методичний супровід розвитку індивідуального стилю вчителів гуманітарного профілю.

Ключові слова: організаційно-педагогічні умови, система післядипломної освіти, розвиток індивідуального стилю професійної діяльності, вчителі гуманітарних дисциплін.

На сучасному етапі розбудови національної системи освіти України одним з її стратегічних орієнтирів визначено створення системи неперервної освіти, можливості навчатися протягом життя. Складовою цієї системи є післядипломна педагогічна освіта, зорієнтована на подальший особистісний і професійний розвиток, саморозвиток особистості, розширення індивідуального досвіду, підвищення рівня професіоналізму, педагогічної майстерності, задоволення пізнавальних потреб учителів, знаходження шляхів оптимізації професійної діяльності. Серед пріоритетних завдань післядипломного навчання важливе місце посідає розвиток індивідуального стилю професійної діяльності (ІСПД) вчителів, зокрема педагогів гуманітарних дисциплін.

Передусім учитель гуманітарного профілю – це майстер-комунікатор, який володіє взірцевим мовленням, знанням предмета викладання, засобами мови й літератури виховує в учнів загальнолюдські та національні ідеали, навчає сприймати й розуміти красу слова, художнього образу. Своєрідний комплекс способів та прийомів професійної діяльності у поєднанні з індивідуальнопсихічними особливостями особистості вчителя складають індивідуальний стиль його професійної діяльності, власний педагогічний почерк.

У системі післядипломної педагогічної освіти проблема розвитку індивідуального стилю професійної діяльності вчителів гуманітарних дисциплін ще повністю не окреслена та не стала предметом ґрунтовних досліджень. Завдання післядипломної педагогічної освіти полягає не лише у тому, щоб допомогти вчителю усвідомити наявність стилю, але й поглибити його теоретичні знання з цього питання, мотивувати до розвитку власного ІСПД, створити умови для удосконалення такого інтегрального особистісного утворення.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що проблема розвитку індивідуального стилю професійної діяльності вчителя порівняно нова та малодосліджена у галузі педагогіки. До її розробки зверталися як зарубіжні, так і вітчизняні вчені: З. Вяткіна, С. Гончаренко, І. Зимня, І. Зязюн, Є. Ільїн, Є. Клімов, О. Лапіна, Л. Макарова, А. Маркова, Г. Мешко, А. Ніконова, Л. Подимова, Н. Приходько, В. Сластьонін, О. Чепкова та інші. В Україні дискурс індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя, проблеми його формування, розвитку стали об'єктом дослідження у працях Л. Андрощук, І. Вохмяніної, А. Войтовича, Ж. Ковалів, І. Цар, О. Шпортун та інших. Проте до цього часу недостатньо дослідженим залишається розвиток такого явища в системі післядипломної освіти.

* © Худенко О.М.*

Мета статті – теоретично обґрунтувати умови розвитку індивідуального стилю професійної діяльності вчителів гуманітарних дисциплін.

Дефініцію «розвиток індивідуального стилю професійної діяльності вчителів у системі післядипломної освіти» розглядаємо як динамічний, керований процес саморозвитку педагога протягом курсової, міжкурсової підготовки та сомоосвітньої діяльності, у результаті якого відбуваються якісні зміни структурних компонентів індивідуального стилю.

Такий процес потребує визначення й забезпечення низки організаційно-педагогічних умов, від яких залежить успішність його протікання.

У наш час поняття «умова» досить часто використовується для характеристики педагогічної системи. Існують такі похідні категорії, як педагогічні, організаційно-педагогічні, психолого-педагогічні, дидактичні умови. Важливим у контексті нашого дослідження є з'ясування поняття «організаційно-педагогічні умови». Для успішного здійснення навчального процесу потрібні не лише матеріальна, технічна, кадрова бази, але й ефективне поєднання, організація усіх його складових. Організаційно-педагогічні умови є різновидом педагогічних умов, які залежать від особливостей конструювання навчально-виховного процесу. Науковці розуміють означене поняття з двох позицій – педагогічної та управлінської. «Організаційно-педагогічні умови – сукупність цілеспрямовано сконструйованих можливостей змісту, форм, методів цілісного педагогічного процесу (заходів впливу), що лежать в основі управління функціонуванням і розвитком процесуального аспекту педагогічної системи (цілісного педагогічного процесу)» [2, с. 13]. Такі умови є синтезом педагогічних та організаційних аспектів. Таким чином, під організаційно-педагогічними умовами розуміємо комплекс обставин і способів організації педагогічного процесу, що створюються з метою його покращення, оптимізації. Їх реалізація має забезпечити ефективність підготовки вчителя у системі післядипломної освіти до оволодіння індивідуальним стилем професійної діяльності. Забезпечення таких умов покликане полегшити, оптимізувати процес розвитку ІСПД учителя гуманітарних дисциплін. Під час їх визначення ми дотримувалися таких положень:

- організаційно-педагогічні умови мають бути взаємозумовленими, взаємопов'язаними та цілеспрямованими;

- такі умови повинні бути спроектовані на вирішення конкретних завдань;

- дібраними з урахуванням особливостей реалізованого процесу.

Важливим для нас було врахування специфіки системи післядипломної педагогічної освіти як середовища розвитку ІСПД учителів гуманітарних дисциплін, оскільки впровадження умов спрямоване на покращення реалізації такого процесу в зазначеному середовищі.

До організаційно-педагогічних умов розвитку індивідуального стилю професійної діяльності вчителів гуманітарного циклу предметів у системі післядипломної освіти ми зараховуємо:

- стимулювання особистісного й професійного саморозвитку вчителів гуманітарних дисциплін;

- інтеграція курсової, міжкурсової підготовки та самоосвітньої діяльності педагогів-гуманітаріїв щодо розвитку ІСПД;

- навчально-методичний супровід розвитку ІСПД учителів гуманітарного профілю.

Особистісний і професійний розвиток та самовдосконалення спеціаліста – це найнеобхідніша умова успішної, ефективної діяльності, зокрема й розвитку індивідуального стилю професійної діяльності вчителів гуманітарних дисциплін. Такий процес розширює можливості педагога в удосконаленні себе як особистості, так і професіонала. Розвиток ІСПД нерозривно пов'язаний з потребою вчителя в особистісному й професійному саморозвиткові. По-перше, особистісно-професійний

саморозвиток неможливий без ІСПД, оскільки останній дозволяє педагогу ефективно реалізовувати свою діяльність, слугує засобом її гармонізації, оптимізації. По-друге, індивідуальний стиль не можна удосконалювати, коригувати за відсутності усвідомлення необхідності в саморозвитку. Тому ми визначили першу організаційно-педагогічну умову як стимулювання особистісного й професійного саморозвитку педагогів.

Саморозвиток – це свідомо практична діяльність, спрямована на повну реалізацію людиною себе як особистості та професіонала. Основними ознаками особистісного й професійного саморозвитку, на нашу думку, є такі:

- перебудова, якісні зміни як особистості, так і діяльності;
- здатність розуміти та використовувати потенціал освітнього середовища для власного особистісного й професійного розвитку;
- оновлення власного професійного досвіду, усталеної системи дій та операцій;
- посилення вимогливості до себе, своєї педагогічної діяльності.

Рушійною силою особистісного й професійного саморозвитку педагога є мотивація: прагнення відповідати певному «ідеалу» вчителя, потреба в самоактуалізації, самовдосконаленні, необхідність кар'єрного зростання. Професійний саморозвиток може відбуватись у трьох напрямках: самоствердження, самовдосконалення та самоактуалізації, які знаходяться у певній ієрархічній залежності.

Г. Маралов, Л. Мітіна, В. Сластьонін вважають [3; 4; 5], що особистісний і професійний саморозвиток хоч і спричинений внутрішніми мотивами особистості, проте потребує цілеспрямованого зовнішнього впливу, тобто стимулювання. У «Білій книзі освіти України» наголошується на необхідності організації процесу безперервного професійного розвитку / саморозвитку фахівця, що детерміноване як соціальним чинником (задоволення потреби економіки в кваліфікованих спеціалістах), так й особистісним (конкурентоспроможність фахівця на ринку праці) [1, с. 38]. Система післядипломної освіти, на нашу думку, має значний ресурсний потенціал щодо стимулювання та забезпечення неперервного особистісного й професійного саморозвитку педагогів. Стимулювання особистісного й професійного саморозвитку педагога у системі післядипломної освіти вимагає цілеспрямованого впливу на вчителя шляхом використання комплексу форм, методів, засобів, зорієнтованих на активізацію особистісних та професійно важливих якостей педагога-гуманітарія, його знань, умінь, навичок.

Стимулювання особистісного й професійного саморозвитку може мати різні форми вираження: увага до особистості, аналіз відвіданого уроку, участь у фахових конкурсах, тренінги, створення ситуацій успіху, популяризація передового педагогічного досвіду, доручення більш складних завдань, залучення до науково-дослідницької, інноваційної діяльності тощо.

Стимулювання особистісного й професійного саморозвитку педагогів покликане змінити усталену мотиваційну сферу педагога, зацікавити професією, викликати бажання змін.

Узявши до уваги сучасні тенденції в післядипломній освіті, зокрема перехід від масово-репродуктивних форм і методів навчання до індивідуалізованих, особистісно зорієнтованих програм, методик навчання, найбільш доречним з позиції розвитку індивідуального стилю професійної діяльності, на нашу думку, є розробка програми професійного й особистісного саморозвитку. Така програма спрямована на стимулювання означеного процесу через залучення педагогів до різних форм підвищення кваліфікації протягом курсової, міжкурсової та самоосвітньої діяльності та побудована на принципах диференціації, індивідуалізації, співробітництва.

Таким чином, стимулювання професійного й особистісного саморозвитку педагога гуманітарних дисциплін спрямоване на мотивацію до самопізнання себе та своєї діяльності, проектування, створення певної стратегії зростання себе як фахівця

й особистості. Саморозвиток сприяє встановленню, удосконаленню індивідуального стилю професійної діяльності, дозволяє осмислити себе як професіонала.

Розвиток індивідуального стилю професійної діяльності як складний, динамічний, керований процес, що відбувається в середовищі системи післядипломної освіти, має бути цілісним, що забезпечується інтеграцією ланок системи післядипломної освіти. Тому наступну організаційно-педагогічну умову визначаємо як інтеграцію курсової, міжкурсової підготовки та самоосвітньої діяльності педагогів-гуманітаріїв щодо розвитку ІСПД, що полягає в забезпеченні єдності, скоординованості зазначених елементів, їх одночасне та рівновиважене функціонування.

Характерною ознакою системи післядипломної освіти є органічне поєднання стаціонарних форм роботи, тобто курсовий період, та самостійної роботи фахівців, яка забезпечується відповідними методичними службами в міжкурсовий період. Проте до цього часу відсутня єдність між курсовою підготовкою та формами роботи, що відбуваються у міжкурсовий період підвищення кваліфікації учителя, зокрема певною мірою відгалуженою є й самоосвітня діяльність педагога. Якщо курси підвищення кваліфікації відбуваються раз на 5 років, зрозумілим є те, що такий проміжок має бути заповнений, тому велике значення має система роботи педагога у міжкурсовий період. Це потребує узгодженої співпраці всіх ланок системи післядипломної освіти, зокрема підвищення кваліфікації. До них ми зараховуємо: методичні служби, психологічні служби та адміністрацію навчальних закладів.

Методичні служби представлені: ЦППО, обласними / регіональними ІППО, районними (міськими) методичними кабінетами (центрами), методичним об'єднанням шкіл. До психологічних служб зараховуємо обласні, районні / міські центри психологічної служби, психолого-медико-педагогічні консультації. У розвитку ІСПД вчителя гуманітарних дисциплін неперервність такого процесу є надважливою. Оскільки розвиток ІСПД не обмежується конкретним часовим проміжком, не можна точно встановити період його виникнення, його перервність може внести деструктивні елементи у зазначене інтегральне утворення.

Інтеграція курсової, міжкурсової підготовки та самоосвітньої діяльності щодо розвитку ІСПД вчителів-гуманітаріїв повинна забезпечити неперервність, скоординованість такого процесу. Вищезазначені ланки системи підвищення кваліфікації можуть як підпорядковуватися одна одній (вертикальна координація), так і перебувати на одному організаційному рівні (горизонтальна координація).

Узгодженість системи дій щодо розвитку ІСПД педагога передбачає єдність принципів, цілей і завдань, цілісність і послідовність такого процесу. Завдання методичної служби полягає у створенні відповідного освітнього середовища, методичного забезпечення процесу підвищення кваліфікації вчителя, створенні умов для професійного розвитку педагога. Психологічна служба покликана створити належну, комфортну атмосферу, розробити відповідне психологічне забезпечення процесу діагностики та корекції ІСПД вчителя. Адміністрація ЗНЗ створює комфортні умови для професійної діяльності вчителя у закладі, стимулює, заохочує до розвитку власного ІСПД.

На нашу думку, інтеграція ланок системи підвищення кваліфікації щодо розвитку ІСПД учителів гуманітарного профілю має бути забезпечена координацією таких служб. Основними функціями їх діяльності у цьому напрямку вважаємо:

- інформативну – поглиблення знань педагогів про категорію «ІСПД вчителя»;
- діагностичну – проведення педагогічної діагностики з визначення актуального рівня розвитку ІСПД учителів гуманітарних дисциплін, окремих показників структурних компонентів такого інтегрального явища, визначення типу стилю;
- організаційну – створення, забезпечення психолого-педагогічного, науково-методичного супроводу;

- корекційну – створення умов, соціально-психологічного мікроклімату для корекції негативних проявів ІСПД вчителів.

Таким чином, визначені нами функції психологічної, методичної служб, адміністрації ЗНЗ охоплюють основні етапи розвитку ІСПД вчителя та забезпечують їх протікання. Отже, інтеграція курсової, міжкурсової підготовки та самоосвітньої діяльності педагогів-гуманітаріїв щодо розвитку індивідуального стилю передбачає скоординованість діяльності учасників педагогічної взаємодії у системі післядипломної освіти, що забезпечить неперервний, цілісний, послідовний розвиток індивідуального стилю професійної діяльності вчителів гуманітарних дисциплін.

Наступною організаційно-педагогічною умовою розвитку ІСПД учителів гуманітарного профілю вважаємо науково-методичний супровід такого процесу. Стан розробки та впровадження сучасного навчально-методичного забезпечення розвитку ІСПД вказує на недостатню його розробку та впровадження у системі післядипломної освіти.

У нашому розумінні науково-методичний супровід розвитку ІСПД учителів-гуманітаріїв становить собою комплекс дій та заходів, спрямованих на цілісне навчально-методичне забезпечення окресленого процесу. Узвзявши до уваги специфіку розвитку індивідуального стилю педагогів, ми вважаємо, що такий супровід має виконувати низку функцій, а саме: інформаційну, що полягає в обізнаності педагогів з проблеми розвитку індивідуального стилю професійної діяльності; навчальну, яка зорієнтована на поглиблення знань, умінь, навичок розвитку ІСПД; діагностичну функцію, що спрямована на виявлення типу стилю, рівня розвитку структурних компонентів, певних аспектів ІСПД; розвивальну, що сприяє розширенню індивідуального професійного досвіду, зміні усталеної системи дій та операцій.

На нашу думку, таке забезпечення має відображати логіку розвитку індивідуального стилю професійної діяльності вчителя та в поєднанні з іншими компонентами означеного процесу утворювати концептуальну єдність. Воно може бути реалізованим і корисним як під час курсового й міжкурсового періодів підвищення кваліфікації, так і протягом самоосвітньої діяльності вчителя.

У контексті реалізації зазначеної організаційно-педагогічної умови такий супровід може бути представлений навчальною програмою спецкурсу «Розвиток індивідуального стилю професійної діяльності гуманітарних дисциплін», методичними рекомендаціями, програмою особистісного й професійного саморозвитку педагогів гуманітарних дисциплін, індивідуальним освітнім маршрутом розвитку індивідуального стилю професійної діяльності вчителів гуманітарного профілю.

Отже, науково-методичний супровід розвитку індивідуального стилю професійної діяльності вчителів гуманітарних дисциплін передбачає змістове, навчально-методичне забезпечення такого процесу, розроблене на основі принципів диференціації та індивідуалізації навчання.

Підсумовуючи вищезазначене, можемо сказати, що розвиток ІСПД вчителя гуманітарних дисциплін можливий за умов стимулювання особистісного й професійного саморозвитку вчителів гуманітарних дисциплін; інтеграції курсової, міжкурсової підготовки та самоосвітньої діяльності педагогів-гуманітаріїв щодо розвитку ІСПД; науково-методичного супроводу розвитку ІСПД вчителів гуманітарного профілю. Акцентуємо на тому, що визначені організаційно-педагогічні умови є взаємопов'язаними, взаємозумовленими та доповнюють одна одну, і тому мають реалізуватися комплексно. Вони покликані цілеспрямовано забезпечити розвиток індивідуального стилю професійної діяльності вчителів гуманітарних дисциплін у системі післядипломної освіти.

Перспективи подальших досліджень у зазначеному напрямку полягають в описі особливостей проведення формувального експерименту та аналізі результатів експериментально-дослідної роботи.

Література:

1. Біла книга національної освіти України / [Т. Ф. Алексеєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл та ін.] ; за заг. ред. акад. В. Г. Кременя ; НАПН України. – К. : Інформаційні Системи, 2010. – 340 с.
2. Ипполитова Н. Анализ понятия «педагогические условия»: сущность, классификация [Электронный ресурс] / Н. Ипполитова, Н. Стерхова // General and Professional Education. – 2012. – № 1. – С. 8–14. – Режим доступа до журн. : <http://ru.genproedu.com/paper/2012-01/>
3. Маралов В. Г. Основы самопознания и саморазвития : [учеб. пособие для сред. проф. образования] / В. Г. Маралов. – 2-е изд., стер. – М. : Академия, 2004. – 250 с.
4. Митина Л. М. Психология труда и профессионального развития учителя : [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / Л. М. Митина ; Моск. психолого-соц. ин-т. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 320 с.
5. Слостенин В. А. Педагогика : учеб. пособие / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов. – 6-е изд., стер. – М. : Академия, 2007. – 568 с.

Худенко О.М.

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ ИНДИВИДУАЛЬНОГО СТИЛЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИН В СИСТЕМЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье раскрыто содержание понятия «развитие индивидуального стиля профессиональной деятельности учителей в системе последипломного образования», определены организационно-педагогические условия развития индивидуального стиля профессиональной деятельности учителей гуманитарных дисциплин в системе последипломного образования, а именно: стимулирование личностного и профессионального саморазвития учителей гуманитарных дисциплин; интеграция курсовой, межкурсовой подготовки и самообразовательной деятельности педагогов-гуманитариев по развитию стиля; научно-методическое сопровождение развития индивидуального стиля учителей гуманитарного профиля.

Ключевые слова: организационно-педагогические условия, система последипломного образования, развитие индивидуального стиля профессиональной деятельности, учителя гуманитарных дисциплин.

Khudenko O.M.

ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF DEVELOPMENT OF INDIVIDUAL STYLE OF HUMANITIES TEACHERS' PROFESSIONAL ACTIVITIES IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE EDUCATION

In the article the organizational and pedagogical conditions of development of individual style of humanities teachers' professional activities in the system of postgraduate education are defined. The definition «development of individual style of teachers' professional activities in the system of postgraduate education» is considered as a dynamic, controlled process of pedagogue's self-development during the course, intercourse training and self-education, which resulted in qualitative changes of structural components of individual style. It was found that organizational and pedagogical conditions are the synthesis of pedagogical and organizational aspects, a set of circumstances and ways of organizing the teaching process, created with the aim of its improving and optimization. Their implementation must ensure the effectiveness of teacher training in the system of postgraduate education to master the individual style of professional activity. Theoretically proved that the organizational and pedagogical conditions of development of individual style of humanities teachers' professional activities in the system of postgraduate education are: motivating Humanities teachers for personal and professional self-development; integration of in-service, post-service and self-educational activities of the philology teachers' aimed at their individual style development as professionals; methodological and instructional materials' supplement provided for Humanities teachers' individual style development in the process of their professional activities fulfillment.

Key words: organizational and pedagogical conditions, system of postgraduate education, the development of individual style professional activities, teacher of Humanities.